

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора Остапенка Олексія Івановича
на дисертаційне дослідження Чохрій Вікторії Степанівни
на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату
аліментів», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

Сьогодні захист конституційних прав людини і громадянина є обов'язком держави. Зміст ст. 51 Конституції України гарантує зобов'язання батьків утримувати дітей до їхнього повноліття, а повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. З огляду на це, дисертантка В. С. Чохрій визначає, що несплата аліментів по відношенню до неповнолітніх дітей в українському суспільстві залишається актуальною як у правотворчому, так і в правозастосовчому аспектах. Підтвердженням цієї думки є статистичні дані судової практики (Додатки Г, Д дисертації) та інформація про результати анкетування 322 респондентів щодо адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів.

Актуальність дослідження адміністративно-правових засад за несплату аліментів, як зазначає В. С. Чохрій, пов'язана з прогалинами правового змісту, що дозволяють боржникам уникати від виконання обов'язків щодо сплати аліментів, а також недостатньою ефективністю правових засобів притягнення цих осіб до адміністративної відповідальності.

Дисертантка акцентує увагу на необхідності покращення ефективності застосування адміністративно-правового механізму притягнення боржника за несплату аліментів до відповідальності. Це викликано наявністю прогалин у процесуальній процедурі притягнення боржника до адміністративної відповідальності, що негативно впливає на винесення та виконання рішень щодо сплати аліментів (с. 17–18 дисертації).

Наукова і практична цінність представленого В. С. Чохрій дисертаційного дослідження свідчить про реалізацію мети і завдань

дослідження (с. 20 тексту дисертації), які визначені в окремих розділах (с. 67, 143–144, 197), висновках (с. 200) і додатках (с. 241) дисертації, що є важливим науковим і практичним результатом авторки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження має безпосередній **зв'язок з науковими програмами, планами, темами**, які прямо чи опосередковано стосуються відповідальності батьків та інших осіб, відповідальних за виховання і матеріальний захист дітей. Дисертаційне дослідження відповідає темі науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Стратегія розвитку приватного права в умовах суспільних трансформацій в Україні» (номер державної реєстрації 0124U000286, термін виконання: 2024–2028 роки).

Варто зазначити, що дисертаційне дослідження виконано з урахуванням положень, передбачених Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 року (ратифікованої Україною 11 січня 2013 року), Законом України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, Національною стратегією розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 1218-р та інших нормативно-правових актів, спрямованих на адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів (с. 19 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням міжнародного і національного законодавства, науковими публікаціями, присвяченими дослідженню загальнотеоретичних аспектів адміністративної відповідальності за несплату аліментів, адміністративно-процесуальній характеристиці відповідальності за несплату аліментів та напрямам удосконалення адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів.

Підтвердженням наукових положень, висновків, рекомендацій є статистичні дані щодо розгляду судами України справ про несплату аліментів боржниками та притягнення їх до адміністративної відповідальності, а також результати анкетування, висвітлені в аналітичній довідці щодо адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів (Додаток В дисертації).

Не викликає сумнівів у рецензента визначення В. С. Чохрій об'єкта дослідження, що акумулює в собі суспільні відносини, пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням відповідальності за несплату аліментів. До предмета дослідження дисертантка вірно віднесла адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів (с. 21 дисертації).

Однією з умов для досягнення мети і завдань дослідження, забезпечення достовірності результатів і висновків є широке поле використання В. С. Чохрій методів дослідження, серед яких філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні. Так, заслуговує позитивної оцінки використання законів діалектики, що дало змогу здійснити теоретичний і практичний аналіз правових відносин у сфері адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Широкий перелік використаних методів дослідження щодо адміністративно-правових засад адміністративної відповідальності за несплату аліментів свідчить про знання та уміння дисертантки застосовувати ті чи інші методи (с. 21–22 дисертації) для пояснення і пошуку істини та практичного підтвердження теоретико-правових положень, що характеризують засади відповідальності за несплату аліментів.

Безперечно, що нормативну основу дослідження, проведеного дисертанткою, складають Конституція України та чинне законодавство України, а також інформаційна та емпірична база зі всіма її складовими: нормативні документи, судова практика, статистичні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях та мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних В. С. Чохрій результатів має зв'язок з актуальністю теми дослідження, його метою і завданнями, що знайшло своє закріплення в положеннях «уперше», «удосконалено» та «набули подальшого розвитку» (с. 23–25 дисертації), а також у практичному значенні одержаних результатів з пропозиціями і висновками, які пов'язані з науково-дослідною, правотворчою та правозастосовною діяльністю та мають підтвердження щодо їх застосування в освітньому процесі серед широкого переліку дисциплін, видів і форм проведення занять зі студентами денної та заочної форм навчання.

Апробація результатів дослідження свідчить, що В. С. Чохрій активно займалась висвітленням проблем, пов'язаних з адміністративною відповідальністю за несплату аліментів, приймаючи участь у засіданнях кафедри цивільного права та процесу, круглих столах, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, що дало змогу оприлюднити результати дослідження у 13 наукових працях.

Відповідно до структури виконаної дисертації, варто зазначити, що зміст «Вступу» відповідає вимогам актуальності з узагальненим поясненням положень, які стосуються адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів (с. 17–18 дисертації).

Розділ 1 «Загальнотеоретичні аспекти адміністративної відповідальності за несплату аліментів» має структурну побудову, яка передбачає генезу, ознаки та функції адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а також соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів.

Дисертантка слушно пропонує розгляд аліментних правових відносин досліджувати з урахуванням періодів розвитку суспільства і державності на теренах сучасної України. У цьому контексті рецензент підтримує пропозицію В. С. Чохрій щодо виокремлення періодів становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на просторах України, зокрема: I період – від Київської Русі до 1917 року, що

характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917 року до 1991-го, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 року і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів (с. 30 дисертації). Варто відзначити, що кожен із запропонованих періодів становлення і закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів має історіографічне, нормативне, наукове і документальне підтвердження, що дало змогу у достатньому обсязі розглянути генезу адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

В. С. Чохрій проаналізувала та визначила сутність поняття, ознак і функцій адміністративної відповідальності за несплату аліментів, з урахуванням набутих нею під час навчання й практичної діяльності знань, навичок та умінь. Вона логічно й цілеспрямовано розглядає ці адміністративно-правові категорії, враховуючи точки зору вітчизняних науковців-адміністративістів (с. 45 дисертації), а також норми чинного адміністративного законодавства України.

Послідовним і змістовним зі сторони дисертантки є розгляд соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, та адміністративно-правових шляхів їх усунення. Водночас щодо терміна «соціальні чинники» варто зауважити, що більшою мірою це «асоціальні чинники», які є як умовою, так і причинами несплати аліментів боржниками.

Підхід дисертантки щодо визначення причин вчинення цього виду адміністративного правопорушення має загальнотеоретичні аспекти з позначенням протиріч, що мають соціальний зміст (політика, економіка, ідеологія, правове регулювання). Далі В. С. Чохрій виокремлює низку умов і причин саме для несплати аліментів. Водночас вона зауважує про особливості

життєвої ситуації, яка впливає на несплату аліментів (с. 62 дисертації), та має зв'язок з економічною нестабільністю, фінансовими проблемами, зниженням рівня життя людей, безробіття (с. 64 дисертації).

У розділі 2 «Адміністративно-процесуальна характеристика відповідальності за несплату аліментів» В. С. Чохрій досліджує загальнотеоретичні та адміністративно-правові аспекти адміністративно-правового регулювання відповідальності, її природу, що характеризується наявністю суб'єктів, кваліфікації адміністративно-деліктних дій, прийняттям рішення по справі та його виконання.

З урахуванням отриманих результатів, дисертантка пропонує наступне визначення адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, акцентуючи увагу на системі адміністративно-правових засобів, що орієнтовані на матеріальний захист прав та інтересів осіб, котрі потребують утримання (с. 76–77 дисертації). Власне таке визначення не викликає заперечень у рецензента, адже йдеться про один із різновидів адміністративних правопорушень. Варто зазначити, що застосування механізму адміністративно-правового регулювання у нашому випадку, через його складові елементи, спрямовано на відшкодування і відновлення прав та інтересів потерпілих осіб від несплати аліментів.

Особливо змістовний аналіз здійснено щодо суб'єкта (боржника) за несплату аліментів, під яким варто розуміти фізичну особу – боржника зі сплати аліментів, яка зобов'язана сплачувати аліменти на підставі рішення суду, судового наказу або договору (с. 92 дисертації).

Кваліфікацію адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів розглянуто з урахуванням принципів процесуального провадження та об'єктно-суб'єктних ознак адміністративного правопорушення за несплату аліментів. Важливим є визначення про те, що кваліфікація адміністративних правопорушень – це процес поєднання суспільно небезпечного чи шкідливого протиправного вчинку, визначеного нормою права, і юридичного факту, що полягає у скоєнні цього діяння (с. 103 дисертації).

Однаково важливою є характеристика, здійснена В. С. Чохрій щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних з несплатою аліментів. У результаті цього під поняттям провадження у справах про адміністративні правопорушення, які стосуються несплати аліментів, вона пропонує розуміти їх як специфічний вид процесуальної діяльності органів державної влади, який включає підготовку й розгляд справи про адміністративне правопорушення, а також винесення відповідної постанови і притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів (с. 115 дисертації). Оскільки йдеться про конкретне адміністративне правопорушення, то варто було б визначити конкретний орган державної влади (суд, суддя) та інші органи виконавчої влади, які здійснюють підготовку адміністративної справи до розгляду її у суді, а потім забезпечують виконання постанови по справі.

Адміністративні стягнення за несплату аліментів та порядок їх застосування проаналізовано шляхом поєднання правотворчої і правозастосовної практики цього виду державного примусу, з урахуванням реалій сьогодення, даних статистики та результатів анкетування 322 респондентів різних за статтю, віком, освітою, професіями, сімейним станом, матеріальними можливостями тощо (Додаток В дисертації).

У розділі 3 «Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів» В. С. Чохрій розглянула і систематизувала зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Перш за все, варто відзначити бажання дисертантки охопити якомога більший масив позитивного зарубіжного досвіду щодо сплати боржниками аліментів та різновидів і форм організації й забезпечення виконань даного виду державного примусу.

Не викликає заперечень висновок про те, що спільною ознакою правового регулювання адміністративної відповідальності в зарубіжних країнах є вжиття до неплатника аліментів відповідних заходів, спрямованих

на добровільне або примусове виконання ним свого обов'язку щодо належної сплати аліментів (с. 172 дисертації).

Особливої уваги заслуговують узагальнення, запропоновані В. С. Чохрій щодо перешкод розвитку адміністративного законодавства, яке передбачає і регулює відповідальність за несплату аліментів. Серед них: обмеження приватних виконавців у можливості скласти протокол про адміністративні правопорушення щодо несплати аліментів; невиконання рішень суду, а також віднесення судових справ про аліменти до малозначних, що є перешкодою у захисті інтересів і добробуту дитини; складність притягнення неплатника / боржника аліментів до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням; наявність «легшої» у процесуальному відношенні процедури застосування кримінальних санкцій за несплату аліментів легше накладати, ніж в адміністративному порядку.

На завершення рецензент зазначає, що аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків свідчить про значний внесок В. С. Чохрій у розвиток науки адміністративного права щодо подальшого правозастосування адміністративної відповідальності за несплату аліментів з метою відшкодування і відновлення прав та інтересів осіб, які потребують належного рівня соціального забезпечення.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, виконане В. С. Чохрій, варто звернути увагу на окремі його положення теоретичного і практичного змісту, які видаються спірними та є підґрунтям для їх подальшого обговорення під час публічного захисту дисертації, зокрема:

1. На с. 44 дисертації зазначено, що в адміністративному законодавстві України не передбачена практика зі сторони законодавця щодо створення узагальненого поняття «адміністративна відповідальність», а йдеться тільки про закріплення поняття «адміністративне правопорушення» у ст. 9 КУпАП. Водночас варто звернути увагу на особливості вчинення адміністративних правопорушень за видами, що є однією із специфічних умов індивідуалізації у визначенні поняття адміністративної відповідальності.

2. Потребує додаткової аргументації відношення дисертантки щодо асоціальних чинників, які впливають на несплату аліментів та її посилення на «відносну самостійність, і навіть зв'язок з економічними, політичними чи культурними факторами» як стверджують про це автори підручника «Загальна теорія держави та права» (с. 58 дисертації).

3. Потребує обговорення позиція дисертантки щодо пропозиції про зміни, запропоновані авторами проекту Кодексу про адміністративні проступки від 28 червня 2024 року № 11386, а саме щодо адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані за несплату аліментів.

За результатами проведеного рецензування, можна зробити висновок, що виконане В. С. Чохрій дисертаційне дослідження на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів» містить низку нових за змістом авторських положень, рекомендацій, висновків, які вперше пропонуються і мають правотворче та правозастосовне спрямування у сфері адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Рівень виконання поставленого наукового завдання за даною тематикою є високим, що свідчить про оволодіння дисертанткою методологією наукової діяльності під час написання статей, участі в роботі науково-практичних конференцій та кафедральних обговорень результатів дисертаційного дослідження.

Дисертація виконана державною мовою, належним чином оформлена, а її зміст відповідає вимогам МОН України.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, за оформленням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року

№ 502), Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Чохрій Вікторія Степанівна за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

**Професор кафедри
адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор**

Олексій ОСТАПЕНКО

**Підпис засвідчую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**

Роман БРИЛИНСЬКИЙ